

АГОП МЕЛКОНЯН
ПОБЕДА НА ДУХА, ПОБЕДА
НА МЕЧТАТА

chitanka.info

Светът на мечтата е отвъд нас и над нас; светът на мечтата е светът утре, моделиран с изумително могъщите ръце на въображението. Този свят ни привлича и увлича, дърпа ни с невидимите нишки на надеждата, че промените са в посока към доброто и светът утре ще е по-сияен от света днес. Защото такава е природата на човека — живее днес заради упованието в утрешното; иначе животът ще загуби своя сладостен вкус и ще се изроди до проста обмяна на веществата. Такава е дълбоката същност на човека — да се извисява чрез мечтата, да облагородява помислите си с живата вода на бляна, да лети с крилете на светлата си вяра. И в това пречистване, и в това движение, и в този слънчев размах той намира смисъла на собственото си съществуване.

Има хора, които притежават сетиво за бъдещето — може би някакво трето, вътрешно око, което може да се вижда през пелената на времето, да различава нещата отвъд завесата на неумолимото „днес“. Може би се раждат такива, може би животът ги прави такива, може би в тях „се прераждат“ древните оракули и пророчици. Те имат благодарна, но мъчително трудна задача: да уловят с ръце вековете, за да ги съединят и да ги спасят от разпадане. През тялото им като живителни токове минават импулсите на копнежите и винаги в една посока — напред; в тях се сблъскват стихии на възможно и невъзможно, на допустимо и недопустимо, на представимо и непредставимо. Мозъците им са алхимически колби, в които кипят и ферментират страстно всички елементи на човешката култура и цивилизация, за да остане накрая безценната еманация — философският камък, който ще ни научи да живеем добре. И тъй, разпнати между вековете, обгорени от стремления, те си отиват от този свят. Защото и мечтателите умират.

Един от тези благородни рицари на научната мечта е Александър Беляев.

Ние, поколението на вашите бащи, поникнахме с книгите на Беляев. Поредиците „Галактика“ и „Фантастика“ все още бяха в бъдещето, у нас още не бяха дошли Ефремов, Лем, Азимов, Кларк, Бредбъри, да не говорим за очарователното извънземно „Е.Т.“ или за мъжествения Люк Скайуокър от „Междузвездната война“. В неделните сутрини се събирахме около радиоапаратите точно в девет, за да чуем по радиотеатъра за младия слушател поредния епизод от „Човекът

амфибия“. А „Последният от Атлантида“, „Главата на професор Дауел“, „Чудното око“, „Островът на изчезналите кораби“, „Човекът, който намери своето лице“ бяха най-изпокъсаните книги в библиотеките.

Блажени, и щастливи времена, защото ги разгръщах за пръв път...

И ето сега пред вас отново е същият Беляев, любимецът на вашите бащи и майки. При това в цели три тома. И след като ги прочетете (аз съм сигурен в това!), вие ще се убедите, че озарените мечтания на нашето детство не са отстъпвали на вашите.

* * *

Има хора, които животът умишлено поставя на изпитания, за да оцени тяхното мъжество, вяност, издръжливост. Те не са любимци на съдбата, макар никога да не я предизвикват; те не са галеници на политическите събития, макар да са честни и добросъвестни граждани; тях славата не ги отрупва приживе с венци и славословия, макар Орисницата тайно да знае, че са призвани за безсмъртие. Те живеят сред другите невидимо, незабележимо, просто като дишането и кротко като усмивката. И си отиват неразбрани, но вътрешно удовлетворени.

Така минава животът и на Александър Беляев.

Роден е на 17 (по стар стил 4) март 1884 г. в Смоленск, тогава глухо провинциално градче, в семейството на свещеник. Съдбата отрано посяга към най-близките му: по-големият брат Василий се удавя като студент, по-малката сестра Нина умира на десетгодишна възраст от рак на черния дроб. И без това дълбоко религиозни, след тези сътресения родителите на Саша се затварят в крепостта на мистичното си преклонение пред божията воля. Детството му е като всяко детство в малкия град: по равно веселие и тъга, повечко глад, жизнерадостни закачки и близък контакт с природата.

После идва местната Духовна семинария с нейните уморителни молитви, бой с пръчки, почти затворнически режим и пълна безпросветност. Затова, когато в 1901 г. излиза извън стените ѝ, той решава завинаги: никаква служба на бога, свободата е над всичко!

Преподава частни уроци, организира любителски театър, учи музика, увлича се по фотографията. Известно време учи в Димидовския лицей в Ярославъл, изучава юридически науки, но скоро баща му умира и остава без парична издръжка. Накъде?

Отново в родния Смоленск и отново различни професии: дребен чиновник, художник на декори, цигулар в оркестъра на цирка, автор на театрални рецензии. Но е жаден да пътува, духът му иска да скита из Европа, да види, да усети, да излезе от смоленското мъртвило и да се докосне до новото, затова старателно събира пари. И след това — Рим, Венеция, Марсилия. Париж. И огнени мечти за Америка, Австралия, Япония...

Но Орисницата е решила друго: тежък плеврит, а след несполучлива инжекция — парализа на краката. Дълги митарства от град на град с надеждата за спасение го довеждат до Ялта. Тук е поставена категорична диагноза: туберкулоза на гръбначния стълб. Лекарите почти не вярват в добрия край, малцина са се спасили от това заболяване. Започва дълга, мъчително дълга борба за живот. А е само на 31 години...

Изненадани от вътрешната му съпротива, от несломимия порив да оцелее, лекарите решават да опитат последното — почти инквизиционно, но наистина последно решение: да бъде гипсирано почти цялото му тяло! И тъй, в каменен пашкул, непрестанно на легло, неподвижен като раковина от предисторически времена — цели четири години! Но с жив дух, пълен с енергия и надежди, непобеден и непобедим. Цели четири години.

Междувременно залпът на „Аврора“ възвестява началото на революцията, от Петроград лъха оптимизъм, Ленин чертае със замах научното и техническото бъдеще на Русия, великият английски фантаст Хърбърт Уелс посещава Кремъл и е очарован от промените, цялата несломима държава е едно могъщо бъдеще. А певецът на това бъдеще лежи в гипсова броня в Ялта.

В 1919 г. умира майка му, но той не може да я изпрати до гробището.

1921 г. болестта най-после е победена след шестгодишни страдания. Започва действие второ от живота му. Беляев работи няколко месеца в милицията, след това в библиотека, по-късно като възпитател. В 1923 г. пристига в Москва и се оженва за Маргарита

Константиновна, която след година му ражда дъщеря. Младото семейство има нужда от средства, бащата работи като юрисконсулт в Народния комисариат на пощите и телефоните, затова пописва вестникарски статии и репортажи. И тогава съвсем неочаквано...

Редакцията на вестник „Гудок“ се обръща към Беляев с молба да напише приключенски разказ с продължение. Скоро разказът е готов, озаглавен е „Главата на професор Дауел“. Посрещнат ласкаво от читателите, веднага го препечатва и новото списание „Всемирный следопыт“. Така на 41-годишна възраст Александър Беляев става писател.

Ето как той обяснява решението си да напише разказа „Главата на професор Дауел“ (преработен в роман в 1937 г.): „Това произведение е в значителна степен автобиографично. Болест ме прикова в гипсово легло повече от три и половина години. Този период от заболяването бе съпроводен с парализа на долната част на тялото. И макар да владеех ръцете си, целият мой живот в онези години бе живот на «глава без тяло», което аз изобщо не чувствавах... Ето тогава обмислих и почувствах всичко, което може да изпита една «глава без тяло»“.

В Москва Александър Беляев живее до декември 1928 г. и тук написва още „Островът на изчезналите кораби“, „Последният човек от Атлантида“, „Човекът амфибия“, „Борба в етера“. След това семейството му се премества в Ленинград, където Беляев се посвещава изцяло на литературното си дело и става професионален писател. Тук написва „Човекът, който намери своето лице“, „Продавач на въздух“, „Владетелят на света“. След година обаче заболява от тежко белодробно възпаление и семейството отново се преселва, този път в Рига. Но злата Орисница го следва неотклонно: на 19 март 1930 г. на шестгодишна възраст умира първородната му дъщеря Людмила.

Отново в Ленинград. Човек просто се дива на тази негова почти животинска жизненост — с разбити от туберкулозата дробове, с трудноподвижни крайници, с постоянен гипсов пояс около торса, с прогресираща парализа, преследван от беди и страдания, Беляев намира сили да победи капризите на тялото си и да работи: „Подводните земеделци“ и „Скок в нищото“.

Но животът няма да се умори от своите безмилостни изпитания. Още четири години — от 1935 до 1939 — той ще прекара в гипсова ризница, постоянно на легло, в непрекъснати болки. И ще продължава

да се надсмива над приближаващата смърт, като пише книга подир книга: „Въздушният кораб“, „Чудното око“, „Звездата КЕЦ“, пиесата „Алхимици“, киносценарий по романа „Когато светлината угасне“. И ще продължи с неистова настойчивост: „Небесен гост“, „Лаборатория Дубълве“, „Човекът, който намери своето лице“.

През 1938 г. семейството на Беляев се премества в град Пушкин — последното пристанище на вечния скиталец.

В началото на 1941 г. се появява и прекрасният роман „Ариел“, последното произведение на Беляев. На 22 юни хитлеристка Германия напада Съветския съюз. Скоро Пушкин е в ръцете на фашистите. Следват глад, унижения, страдания. След по-малко от половин година — на 6 януари 1942 г. — Александър Беляев напуска света на живите.

Освобождава се от живота, но не и от страданията. Ето какво разказва неговата втора дъщеря Светлана Беляева: „Не беше лесно да се погребее покойникът. В градската управа регистрираха смъртта на татко, там мама получи и ковчег. Но нямаше с какво да го отведем на гробищата. В целия град имаше само един кон и трябваше да чакаме кога ще се освободи... Мама постави татко в ковчег и заедно с баба го пренесоха в съседната празна квартира. След няколко дни кой знае кой го бе съблякъл, останал бе само по бельо. Тогава мама го загърна в одеяло, спомняйки си едно негово шеговито пожелание. Веднъж бе казал: «Като умра, не ми трябва нито пищно погребение, нито помен. Просто ме загърнете във вестник. Аз съм литератор и винаги съм писал за вестниците.»“

Тъй, загърнат в одеяло, мъртвият Беляев прекарва две седмици в празния апартамент. След това е откаран на гробищата, но там има толкова много непогребани мъртвци, че още дълго лежи в своето одеяло наред купчина от триста покойници. Скоро хитлерофашистите отвеждат семейството му в Полша.

Едва след войната някаква старица показва къде е погребан писателят. Днес там има малък камък с надпис: „Беляев Александър Романович. Писател-фантаст“.

Тъй минава животът-страдание на един от най-светлите мечтатели на нашия век — като победа на духа над тленното тяло.

* * *

При своето второ посещение в СССР през 1934 г. Хърбърт Уелс споделя пред група ленинградски литератори: „... с огромно удоволствие, господин Беляев, прочетох вашите чудесни романи «Главата на професор Дауел» и «Човекът амфибия». О, те имат много предимства пред нашите книги на Запад! Аз дори мъничко завиждам на успеха им...“

В залата е и Беляев — да вярва ли на ушите си? Защото приживе той не е получил нито една ласкава оценка от критиката! „Празно фантазърство“, „безсмислени мечтания“, „бягство от социалистическата реалност“, „ненаучна маниловщина“ и какво ли още не. Съветският литературовед Виталий Бугров пише: „Аз най-добросъвестно прелистих множество течения на вестници и списания от двадесетте и тридесетте години. И почти не открих статия, проникната макар от мъничко симпатия към творчеството на Беляев...“ Жалко, но факт. За своите колеги и за литературната критика той си остава треторазреден съчинител на „изсмукани от пръстите“ юношески истории.

А днес редовно се издават негови събрани и избрани съчинения в многотомни издания, книгите му са преведени на десетки езици, до името му стои почетното „класик“.

Просто защото Александър Беляев изпревари времето си. Той пръв в съветската литература видя красотата на научната мечта и пръв възпя дързостта на всемогъщото знание — онази титанична мощ на разума, която може да твори чудеса. Разбира се, не всички негови романи са равностойни, някои страдат от схематизъм, други са като че ли някак изкуствено „скалъпени“, но можем ли да не видим тяхната смелост, размаха на въображението, дръзновената прогноза, новаторството?

Беляев е първият съветски научен фантаст. Преди няколко години съветският учен и писател Генрих Алтов направи един доста подробен анализ на цялото творчество на Беляев. Оказва се, че в произведенията му са фиксирани 50 научни идеи, от които само 3 са нереализуеми; останалите или са вече факт, или науката прави сериозни атаки към тях. Ето само няколко примера. В „Нито живот, нито смърт“ Беляев описва дълбоко замразяване и анабиоза на болен професор: днес по света десетки пациенти в състояние на анабиоза „очакват“ откриването на средство за борба с рака. В „Борба в етера“

се разказва за апарат, с който може да се вижда през непрозрачни прегради; днес инфрачервените интроскопи са големи колкото очила. Във „Владетелят на света“ за пръв път се говори за биополе; след „ефекта на Кирлиан“ и „митогенетичното лъчение на Гурвич“ думата биополе е научно понятие. Когато Беляев написва „Дяволската мелница“, изкуствените мускули бяха фантастика; днес по света има много лабораторни модели на синтетични мускули. Подводните ферми („Подводните земеделци“), усвояването на пустините („Земята гори“) и северните райони („Под небето на Арктика“), генното инженерство („Хойти-Тойти“), използването на дирижабли („Въздушният кораб“), извънземните изследователски лаборатории („Звездата КЕЦ“), междупланетните пътешествия („Скок в нищото“, „Небесен гост“) са вече част от техническата практика на човечеството.

Но става ли реализираната мечта „по-малко мечта“? Губи ли се нейното обаяние, щом се въплъти във вещество? Странно наистина, но не. Има хиляди подводници, но спряхме ли да четем „Капитан Немо“? Построихме чудесни космически кораби, но обезцениха ли се от това Жул-Верновите „От Земята до Луната“ и „Около Луната“? Апаратите „Викинг“ доказаха, че Марс е мъртва планета, но какво пострадаха прекрасните „Марсиански хроники“ на Бредбъри? Така е и с книгите на Беляев; техните идеи не са вече научни мечти, не са поглед в бъдещето, но те запазиха своя аромат на упойващо четиво.

Защото прогнозата, научната хипотеза, дръзкото въображение имат особено висока стойност в научната фантастика, но не са всичко. Тя трябва да бъде литература. Да носи в себе си онази магия, която прави от подредените познати думи нещо непознато, ново, силно, умно, добро и най-вече — нещо дълбоко човешко. Иначе остава голата теза, която веднага рухва и се разпада, както ще падне планетата Земя (в представите на древните гърци), ако не са мощните рамене на човека Атлант.

Най-добрите романи на Беляев се издигат до този благословен небесен кръг, който наричаме безсмъртна литература. Те са малки диаманти в скрина със съкровищата на световната научна фантастика. Авторът им живя като мъченик, за да докаже и на себе си, и на света, че духът човешки е непобедим, щом вътре още свети мъничката вощеница на любовта. И написа своите книги пак за да докаже и на

себе си, и на света, че мечтата човешка е непобедима, щом тази
мъничка воценица може да грее и навън.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.